

PERSPECTIVE DE INTERPRETARE A CONDUITELOR AGRESIVE II

Asist. Univ. Drd. Constantin Nechifor

Psihanaliza freudiană ortodoxă și neopsihanalizele au permis abordarea agresivității și din alte perspective. Astfel, chiar în opera psihologică elaborată de Sigmund Freud se presupune existența unei legături semnificative între frustrare și declanșarea comportamentului agresiv. Subsumându-se teoriei reactive a comportamentului agresiv, relația frustrare –agresivitate a fost studiată în anii 40 la Universitatea Yale din S.U.A. de către un grup de cercetători(Dollard, Doob, Miller, Mowrer și Sears) publicând lucrarea *Frustration and Aggression*. Cercetătorii consideră agresiunea ca un comportament reactiv, dependent de condițiile situaționale particulare care declanșează acest comportament. *Teoria frustrare - agresiune* indică o relație cauzală universală între frustrare și comportamentul agresiv. Astfel, nu există nici o agresiune care să nu aibă la origine o frustrare și nu există nici o frustrare care să se rezolve altfel decât prin agresiune. Aceasta înseamnă că orice comportament agresiv este în mod necesar generat, determinat de o frustrare; aceasta din urmă poate să nu fie întotdeauna evidentă, dar aceasta nu înseamnă că nu este prezentă din moment ce există o agresiune. De asemenea, agresiunea, la rândul ei, poate să nu fie explicită, poate fi vorba, de pildă, de o agresiune nemanifestată în exterior, poate să fie deplasată, indirectă sau poate să fie îndreptată asupra propriei persoane.

Adepții acestei teorii stabilesc o legătură necesară și suficientă între frustrare și comportamentul agresiv. Ei definesc *agresiunea* ca „*un comportament sau secvență de comportament, al cărui scop este să rănească pe altul sau substitutul acestuia*”, iar frustrarea ca „*orice acțiune care împiedică individul să atingă un scop pe care și l-a propus*” (Dollard, 1939) Relația dintre frustrare și agresiune este, deci, una liniară: intensitatea răspunsului agresiv este direct proporțională cu intensitatea frustrării. Intensitatea frustrării rezultă din importanța pentru subiect a activității blocate sau a scopului propus și din intensitatea, forța acestui blocaj. La acest postulat de bază se adaugă teze complementare, în număr de trei, ținând de inhibiție, deplasarea agresiunii și de catharsis.

a) Inhibiția agresiunii. Interdicția pentru subiect să agrezeze sau blocajul agresiunii nu diminuează în același timp dispoziția de a agresa. În măsura în care probabilitatea administrării unor pedepse crește, probabilitatea unui comportament agresiv se diminuează. În absența

posibilității de actualizare a comportamentului agresiv tendința de a se angaja într-un astfel de comportament rămâne constantă. Toate culturile și societățile au instituit forme de pedeapsă pentru acțiunile agresive ce aduc prejudicii colectivității în întregime, sau membrilor lor. Pedepșa, atât cea din realitatea socială informală, dar mai ales cea din sistemul formal (instituțional-juridic), are rolul nu numai de a-l sancționa sau izola pe cel în cauză, de a reduce probabilitatea ca el să mai săvârșească acte agresive antisociale, ci și de a servi drept exemplu. Prin învățarea socială observațională, prin percepția consecințelor conduitelor reprobabile, indivizii își dau seama la ce se pot aștepta. Astfel încât atât pedeapsa cât și amenințarea cu pedeapsa conduc, într-o anumită măsură, la reținerea de la acte de violență.

Efectul pedepsei și al amenințării cu pedeapsa nu este însă atât de mare și pozitiv cum pare la prima vedere, cum este văzut de conștiința comună. Studiile experimentale arată că eficacitatea pedepsei este condiționată de anumiți factori. Bower și Hilgard consideră următoarele condiții necesare (luate concomitent) pentru ca pedepsele instituționale să devină eficiente: a) pedeapsa trebuie să fie imediată, adică să urmeze cât mai repede posibil după actul săvârșit; b) să fie suficient de intensă pentru a induce aversitate față de ea; c) să fie foarte probabilă, agresorul să fie conștient de probabilitatea ridicată că pedeapsa se va produce. (G. Bower, E. Hillgard, 1981)

Ceea ce se constată este că actualele sisteme juridice penale îndeplinesc în mică măsură concomitent aceste trei condiții. De la efectuarea unui act agresiv antisocial și până la pedepsirea lui efectivă pot trece luni sau chiar mai mulți ani, intensitatea pedepsei pentru același act diferă uneori considerabil și, ceea ce este mult mai grav, multe acte antisociale care ar trebui pedepsite, rămân nepedepsite. Pe de altă parte, perspectivei administrării pedepselor i se aduc obiecții datorită consecințelor nedorite pe care le poate avea administrarea pedepselor. Astfel, cu deosebire în cazul delincvenței juvenile, pedeapsa prin instituții corecționale și mai ales cea cu închisoarea, ridică serioase probleme datorită posibilității însușirii sau accentuării, în asemenea contexte, a mentalității și conduitei antisociale, precum și a consecințelor stigmatizării asupra personalității tânărului.

b) Deplasarea agresiunii. Reacția agresivă este dirijată în mod spontan asupra agentului frustrant însuși. Dacă însă, pentru agresor este imposibil să atace agentul frustrant datorită amenințării punitive, atunci agresiunea este supusă unei deplasări, unei devieri. În acest caz, ea este dirijată fie împotriva unui alt subiect reprezentând o amenințare punitivă mai puțin puternică

sau un substitut al agentului frustrant, fie către agentul frustrant dar sub formă deghizată (ironie, sarcasm, bârfă etc.). Potrivit lui N.E. Miller (1948, cf. Rădulescu, 1990), în cazul unei deplasări a agresiunii, alegerea țintei ar fi determinată de trei factori: a) intensitatea dispoziției de a agresa; b) intensitatea inhibiției în a agresa; c) asemănarea, similitudinea fiecărei victime potențiale cu agentul frustrant. (Moser, 1987) Dacă admitem, potrivit lui Miller, că forța inhibiției descrește mai rapid decât dispoziția de a agresa, în funcție de asemănarea țintei cu agentul frustrant, agresiunea se va produce atunci când inhibiția este mai puțin intensă decât dispoziția de a agresa.

Modelul propus de Miller privind devierea agresivității conține limite importante, dintre care amintim: acest model se bazează pe afirmația că inhibiția este generalizabilă într-un grad mai mic decât dispoziția în a se angaja într-o conduită agresivă; în al doilea rând, ambiguitatea noțiunii de similitudine a stimulilor, Miller referindu-se la o similitudine fizică, ceea ce nu concordă cu semnificația psihologică a stimulilor; în al treilea rând, dacă atacul asupra agentului frustrant sau asupra eventualelor sale substitute devine imposibil, sau dacă individul are motive să creadă că originea frustrării este internă, poate să rezulte un alt tip de deplasare a agresiunii îmbrăcând forma autoagresiunii.

c) Catharsisul. Exprimarea activă a agresiunii diminuează tendința de a agresa și invers, inhibiția blochează agresiunea să se actualizeze, dar nu diminuează, în același timp, tendința de a se angaja într-un astfel de comportament. Rezultă că, singurul factor care poate reduce motivația de a agresa este catharsisul sau abreacția. Orice act de agresiune chiar și ironia, indirectă sau nevătămătoare pentru altul, ar funcționa ca și catharsis și datorită acestui fapt ar diminua tendința de a se angaja în alte acte agresive. Astfel, potrivit lui Dollard (1939), nu este absolut necesar să rănim pe altul, deoarece chiar și comportamente cum sunt *datul cu pumnul în masă* reduc motivația ulterioară de a agresa. Acest punct de vedere este foarte optimist în ceea ce privește controlul social al agresiunii fiind suficient, dintr-o asemenea perspectivă, să oferim individului oportunitatea de a agresa. Dar cât ar fi atunci durata acestor efecte cathartice? În plus, însăși noțiunea de catharsis este viu criticată de cercetătorii adepți ai teoriei învățării sociale a comportamentului agresiv.

În general, *teoria frustrare-agresiune* prezintă avantajul unei anumite simplități, clarități. Filiația sa cu punctul de vedere psihanalitic este evidentă: face accesibilă dovada experimentală pentru teoria avansată de Freud. Faptul că ea poate fi testată experimental explică în mare parte

impactul său asupra cercetărilor în psihologia socială a marcând, de fapt, debutul studiilor empirice asupra comportamentului agresiv.

Bibliografie:

Dollard, J., Doob, L. W., Miller, N. E., Mowrer, O. H., Sears, R.T., 1939, *Frustration and aggression*, Yale University Press, New Haven;

Moser, G., 1987, *L'agression*, P.U.F., Paris;

Rădulescu, S., Banciu, D., 1990, *Introducere în sociologia delincvenței juvenile*, Editura Medicală, București.